

O. PROCKSCH, *Theologie des Alten Testaments*, Lieferung 1 u. 2, Gütersloh, C. Bertelsmann Verlag, 1949, 1950; 384 S. Prys DM. 6.- per Lf.

Professor Procksch, in die jaar 1947 op 73-jarige leeftyd oorlede, het hierdie bekroning van sy lewenswerk nog self in manuskrip mag voltooi en dit reeds in 1942 vir publikasie aangebied. Soos die uitgewer in 'n woord vooraf verklaar, het die stopsetting van die uitgawe van teologiese geskryfte deur die Duitse regering tydens die oorlog verhinder dat die werk eerder verskyn het, sodat die skrywer self die gedrukte arbeid nie meer beleef het nie. Die uitgewer, Bertelsmann, verdien seer seker die grootste dank van die teologiese wetenskap en die gemeente wat sy Bybel wil ken vir die nou postume verskyning van hierdie uitnemende werk. Dat Outestamentici van die gehalte van Alt, von Rad en Oskar Grether die korreksiearbeid op hulle geneem het, staan reeds borg vir die peil van sy inhoud.

As outeur van belangrike werke op die gebied van die Ou Testament soos „Das nordhebräische Sagenbuch: die Elohimquelle” 1906, die kommentaar op Genesis in 1913 en op Jesaja 1-39 in 1930 albei in die Sellin-serie en daarvoor die meer populêre verklaring van die Klein Profete in 1910 en 1916 by die Calwer Verlag het Procksch vir hom naam gemaak as 'n uiters nougesette eksegeet wat aan die grammatikale en literêr-historiese interpretasie van die Bybelteks ewe degelike studie wy as aan sy teologiese inhoud. In elke hoofstuk van sy laaste werk proe mens dieselfde toegewyde eerlike diens aan die wetenskap en aan die Waarheid.

In 'n uitvoerige prinsipiële inleiding van 74 bladsye stel die skrywer eers sy teologiese standpunt en wel in 'n teologie van die geskiedenis met Jesus Christus as die middelpunt sowel van die geskiedenis as van die teologie. Hierdie suiwer Christosentriese standpunt van die

skrywer doen baie weldadig aan en skep vertroue in die aanvaarbaarheid van die groot riglyne van sy ondersoek. In 'n tweede hoofstuk van die Inleiding behandel hy die begrip Teologie van die O.T. en laat hy sien hoe die Ou Testament die enigste denkbare agtergrond is van die persoon en optrede van Jesus Christus en hoe Hy die vervulling is van sowel die Outestamentiese geskiedenis as voorseggings en Homself ook as sodanig beskou het. Die skrywer laat dan sien hoe dit in albei Testamente dieselfde God en dieselfde Godsorde is wat openbaar word en hoe daar sowel kousaliteit as analogie is tussen die geskiedenis van Israel en die Kerk van Christus. Daarna bepaal hy die verhouding van die Geskiedenis-teologie en die Godsdienstgeskiedenis; hy sien die godsdienstgeskiedenis van Israel as onafskeidelike historiese bestanddeel van die Teologie van die O.T. waarin dit ingeskakel moet word en ag erkenning van die Openbaring sowel as die deelname aan die geloof van die Bybel noodsaaklik vir die regte insig en bestudering van die Teologie van die O.T.

Die vierde hoofstuk van die Inleiding behandel „Die geskiedenis van die Tema”, d.w.s. die plek van die Ou Testament in die geskiedenis van die Christelike Kerk en Teologie. Dis 'n geestelike genot om aan die hand van die skrywer se helder en beknopte oorsig (wat tog nog byna 30 bladsye beslaan) deur die geskiedenis van Kerk en Teologie gelei te word en die skrywer se stelling bewaarheid te sien: dis die roem van die Christelike Kerk dat sy van geen verbanning van die O.T. uit die Heilige Skrif wil weet het nie. Teenoor 'n baie resente aanval van hoogkerklike Anglikaanse kant op die waarde van die O.T. vir die Christelike Kerk is hierdie welgefundeerde oortuiging van Prof. Procksch van aktuele betekenis eweseer as dit duidelik in opposisie teen die houding van die nasionaal-sosialisme en sy onderliggende filosofie so gestel is. Sy antinazistiese standpunt het reeds op bl. 10 aan die lig gekom waar hy skryf dat sowel onder die Ou as onder die Nuwe Verbond die Godsvolk op 'n Godsorde opgebou is en nie op 'n volkswet wat uit bodem en bloed en natuurlike gemeenskap opgegroei het nie.

Na die Inleiding gee die skrywer in hierdie twee aflewings nou 'n uitvoerige geskiedenis van die Godsdienst van Israel onder die veelseggende opskrif „Die Geschichtswelt”. Opmerkenswaardig is dat hy die tydvak voor die konings betitel as „Die altprophetische Zeit” en sy bespreking begin met die figuur van Abraham wie se historisiteit hy handhaaf en wat hy as 'n profetiese gestalte beskryf. Waar Procksch eweseer as Vriezen die goeie reg van die historiese kritiek erken en haar metodes hanteer is dit merkwaardig dat Vriezen in 1949 skryf dat hy die historiese lyn van Israel se godsdienst by Moses en nie by Abraham laat begin, omdat hy meen dat wetenskaplik gesproke tot op seker hoogte Moses wel maar Abraham nog nie histories

benaderbaar is nie (Hoofdlinjen bl. 19 en 32). Procksch meen dat onder die sluier van die sage wat ook die Abrahamfiguur omvloeï 'n historiese gestalte as kern daarvan ook hier te onderken is en hy begin die godsdiensgeskiedenis van Israel met die lapidêre sin: Die oudste geloofsgestalte van die Ou Testament is Abraham. Procksch meen dat Berseba die plek van die gemeenskaplike oorlewering aangaande Abraham was, dat hy moontlik wel as die stigter van die cultus van Berseba beskou kan word en dat sy God, die *El Olām* of Ewige God van Berseba 'n volkome Neuschöpfung onder die Sentraalsemitiese godsdiensvorme was met sy kenmerkende trekke van ongebondenheid aan ruimte en tyd, sy verborgenheidskarakter, sy beheerserskap van die toekoms, sy profetiese trekke en sy openbaring in die *mal 'ak Jahwe* of Engel van die Here. Hy sien in die verhaal van Gen. 22 die *hieros logos* van die opheffing van die menseoffer nie ter ere van 'n cultusplek nie maar van Abraham se nuwe Godskennis oorgelewer en van sy Godsverhouding as volkome selfopgawe (*islām*), geloof en geregtigheid (d.i. die regte Einordnung in die sedelike Godsorde). Dit is voorwaar belangrike teologiese gesigspunte.

Dit sou te ver voer om op al die interessante insigte en gedagtelyne van die skrywer opmerkzaam te maak. Hy lê baie nadruk op die onderskeiding tussen die Ragel- en die Leastamme in Israel se geskiedenis, ook in sy godsdienstige geskiedenis. Dit oersemitiese religie behandel hy eers na sy oorsig van die patriargetyd; hierdie word by die „Sentraalsemiete” duideliker kenbaar as by die Wes- of Randsemiete. Moses en die openbaring van die Jahwe-naam is grondlêend vir die ontstaan en geskiedenis van Israel en sy godsdiens, sonder dat die betekenis van en aansluiting aan die „God van die vadere” uit die oog verloor word. Die Dekaloog word vir die Mosaïese tyd gehandhaaf. Die verbond word as regsverhouding van twee persone van verskillende en nie natuurlike reg gesien, as beskikking en nie as kontrak nie. Josua 24, die verbond te Sigem, word as historiese beskou; hier tree die twaalfstammevolk in die plek van die sesstammeamfiktionie. Silo is belangrik as kultiese middelpunt, maar ook vir die regsvorming (Verbondsboek) en nasionale sage (grondslag van die Jahwistiese en Elohistiese bronne).

Israel se koningskap word as religieus gefundeer gesien, hy is allereers die gesalfde van Jahwe. Die Outestamentiese koningsgedagte is nie uit die wens van die volk nie maar uit die insig van die profeet ontspring! Die profeet is die lotsbepalende gestalte van die O.T. in sy drie vorme as siener, exstatisch en man van God.

Procksch se tipering van die afsonderlike profetiese gestaltes is buitengewoon skerp; hulle persone eweseer as hulle prediking staan helder voor die leser se gees. By almal erken hy ook heilsprediking.

Gedurig laat die skrywer sien hoe die wêreldhistoriese situasie met die profetiese optrede verbonde is.

Belangwekkend is sy beskrywing van „die eeu van Deuteronomium”; die wetboek is vir hom geen „Erfindung” maar ’n „Fund”, geen kompromis van priester- en profeteparty of -gees nie maar ’n deur en deur profetiese wet, met allerbelangrikste teologiese grondgedagtes. Jeremia is „die grootste seun van die Deuteronomiese tydperk en tegelyk sy oorwinnaar”, in hom is die mens van God gebore, eensaam op God alleen gesteld, die staatsgedagte word by hom prysgegee om die volk te behou en dit deur die oordeel heen as Godsgemeente. Procksch hou vas aan die sgn. Skythestorm as ’n belangrike historiese gegewe in Jeremia se tyd.

By Deuterokesaja reken Procksch ook H. 57B en 60-62 en hy sien die Ebed-Jahwe perikope (waarby hy ook 61:1-3 reken) as ’n werk van die profeet self, later deur hom in sy boek ingevoeg; dit is syns insiens onmoontlik dat met die figuur die profeet self of ’n bekende figuur bedoel is; sy beskrywing vertoon die meeste aansluiting aan die gestalte van Jeremia, dog slegs as „model” waarbo die kunswerk self ver uitgaan; dit is ’n bo-historiese gestalte, in wie Jesus met reg homself teruggevind het.

Die Priestergeskrif van die Pentateug ag hy in sy grondlêende bestanddeel ouer as Esegïel en blykens die etniese verhoudinge in Genesis 10 uit einde 7de eeu. Die fundamentele teologiese gedagtes van P. is die Skeppingsbeeld (verbonde met ontwikkelingsvoorstellings) en *imago Dei* voorstelling.

By Esegïel verwerp hy die nuwere hipotese van ’n Jerusalemse optrede. Die tempelvisioen H. 40-48 is bedoel vir die tussentyd tussen die hede van die ballingskap en die Messiaanse tyd wat ook in sy David redivivus ’n wederopstanding in die volle sin van die woord sal wees. In die interimstyd word Israel weer ’n soort ampfiktoniese soos heel vroeër.

Esra moet volgens Procksch na Nehemia gestel word; dis waarskynlik dat hy in die 27ste jaar van Artaxerxes in plaas van in die 7de teruggekeer het, dus ongeveer 438.

Die poësie van die O.T. (Job en Psalms) sien Procksch as neerslag van die profetiese gees, vernaamlik van Jeremia en II Jesaja; die teologie van die Psalms is jonger as van die profete en hiervan afhanklik. Met hierdie mees aanvegbare voorstelling eindig die tweede aflewering. Bostaande grepe uit die ryk inhoud van hierdie eerste helfte van die Procksche Teologie van die O.T. laat genoegsaam die uiters interessante gesigspunte van die bedrewe vakman en waaragtige teoloog ken. Dit maak dat die verskyning van die tweede en eintlik

teologiese deel van die boek met spanning tegemoet gesien word. En dit stem nou reeds besonder dankbaar jeens sowel die skrywer as die uitgewer vir 'n werk wat seker nie onuitgegee mog gebly het nie.

B. GEMSER.

26 Augustus 1950.
